

RAQAMLI SAVODXONLIK VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Teshayeva Gulchehra Murodovna

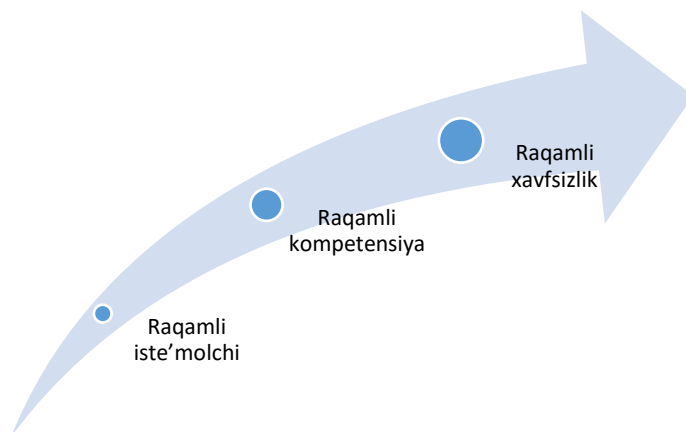
Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti assistenti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada raqamli iste'mol, raqamli kompetensiya, raqamli xavfsizlik, mediasavodxonlikning bir necha ko'rinishlari, yurtimizda mediasavodxonlik borasida olib borilayotgan islohotlar to'g'risida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: internet, mobil internet, raqamli jihozlar, inernet-OAV, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar, davlat xizmatlari, parol, mediasavodxonlik, raqamli kompetensiya.

Raqamli iste'mol internet xizmatlaridan ish jarayonida va kundalik turmushda foydalanish bo'lib, o'z ichiga internet, mobil internet, raqamli jihozlar, inernet-OAV, yangiliklar, ijtimoiy tarmoqlar, «davlat xizmatlari» va shu kabilarni oladi. Boshqacha qilib aytganda, bu biz har kuni muntazam ishlatadigan raqamli qurilmalar orqali oladigan va iste'mol qiladigan raqamli ma'lumotlarimiz hisoblanadi.

Raqamli kompetensiya – raqamli texnologiyalardan effektiv foydalanish bilimi va ko'nikmasi. O'z ichiga ma'lumot izlash, raqamli vositalardan foydalanish, ijtimoiy tarmoq imkoniyatlarini bilish, moliyaviy o'tkazmalar, onlayn savdo qila olish va shu kabi ko'nikmalar jamlanmasini oladi.

Raqamli xavfsizlik bu tarmoqdagi xavfsizlik asoslaridir. O'z ichiga shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, mustahkam parol, tanlangan, o'rganib chiqilgan kontentlarni jamlay olish va shu kabilarni oladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 28 apreldagi «Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorida mamlakatimizda ta'lim tizimining barcha bosqichlarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va zamonaviy iqtisodiyot uchun zarur bo'lgan raqamli bilimlarning darajasini oshirish, ta'lim infratuzilmasini takomillashtirish, shuningdek, «Besh tashabbus» loyihasini amalga oshirish doirasida 2022 yilga qadar respublikaning barcha hududlarida raqamli bilimlarga o'qitish markazlarini ochish ko'zda tutilgan.

Mediasavodxon kishida quyidagi sifatlar mujassam bo'lishi lozim:

- 1) mediamatnlarni tahlil qilish, tanqidiy anglash va yaratish;
- 2) mediamatnlarning manbalarini, ularning siyosiy, ijtimoiy, tijorat va yoki madaniy manfaatlari hamda kontekstini aniqlash;
- 3) media tomonidan tarqatilayotgan mediamatnlar va qadriyatlarni sharhlash;
- 4) mediamatnlarni yaratish, ularni tarqatish hamda ularga qiziqish bildirgan auditoriyaga ega bo'lish maqsadida tegishli medialarni tanlash;
- 5) qabul qilish va ishlab chiqarish maqsadida mediaga erkin ravishda kirish imkoniyatiga ega bo'lish.

Bugungi kunga kelib soha mutaxassislari tomonidan media savodxonlikning 3 darajasi ishlab chiqilgan:

Minimal (eng quyi) daraja – (axborot almashinuvida, ijtimoiy tarmoqdan foydalanishda chegaralangan darajada ishtirok etadi);

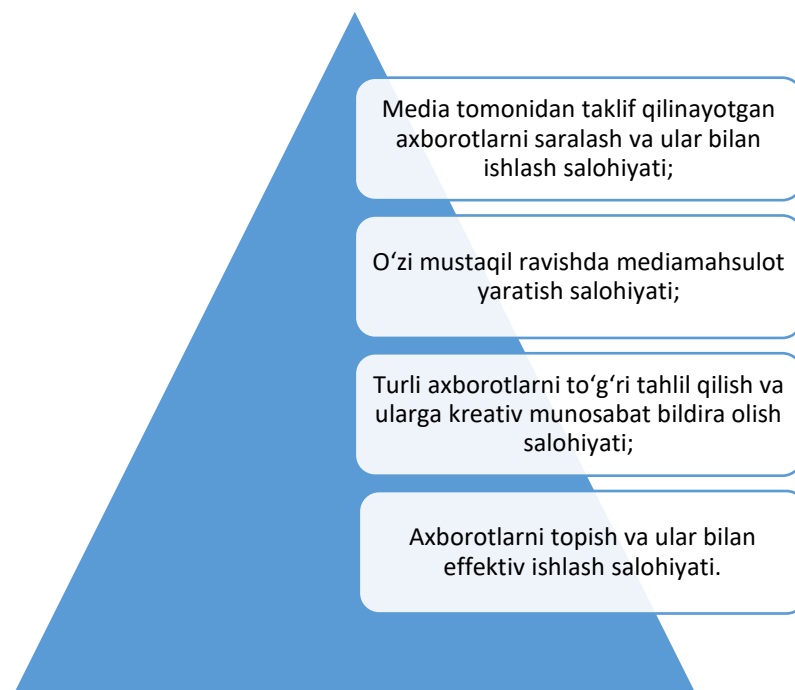
Optimal (o'rta) daraja – (axborot almashinuvida ishtirok etadi);

Maksimal (yuqori) daraja – (axborot almashinuvida aktiv ishtirok etadi hamda unga o'z ta'sirini ko'rsata oladi).

Bugungi kundagi axborotlar almashinuvi kishilar turmush tarzining barcha sohalariga uzviy ta'sir ko'rsatadi. Kundan kunga o'sib va tezlashib borayotgan axborotlar oqimi kishidan nafaqat uni to'g'ri qabul qilish, balki uni fikrlab, tahlil qilib boshqalarga to'g'ri yetkazish salohiyatini ham talab qiladi. Insonlarda ushbu salohiyatga aynan mediata'limni rivojlantirish va uning asosida mediasavodxonlikni oshirish orqali erishish mumkin. Demak, mediasavodxonlik bugungi globallashuv davrida shaxsning ma'naviy-ma'rifiy olami, tarbiyasi va madaniyati kabi rivojlantirish lozim bo'lgan muhim qirralaridan biri bo'lib ulgurdi.

UNESCO tomonidan aholi o'rtasida mediasavodxonlikni rivojlantirish bo'yicha muayyan ishlar olib borilmoqda. Xususan, Tadqiqotchi V.Veber o'z tadqiqotlarida mediasavodxonlikning 5 asosiy talablarini keltirib o'tgan:

Ammo shuni unutmaslik lozimki insonning mediasavodi eng avvalo uning tarbiyasi, ma'naviyati, psixologik holati va shu kabi jihatlar bilan uzviy bog'liq bo'ladi.

Bugun olimlar tomonidan bu sohada «raqamli savodxonlik» atamasining ham ko'p ishlatilishini uchratishimiz mumkin. Tadqiqotlarda raqamli savodxonlik – shaxsning komil sifatleri (bilim, aql, motivatsiya, mas'uliyatlilik, tarbiya)ga asoslangan holda axborot-kommunikatsion texnologiyalarni hayotning turli jabhalarida o'ziga ishonch bilan, tez va xavfsiz qo'llay olish ko'nikmasi sifatida qaraladi. Ya'ni, bu nafaqat axborot kommunikatsion texnologiyalar bilan ishlay olish darajasi balki axborotlarni to'g'ri tahlil etish, ularni ajratish, munosabat bildirish va boshqalarga to'g'ri yetkaza olish ko'nikmasi hamdir», deb ta'riflanadi. Boshqacha qilib aytganda raqamli savodxonlik – zamonaviy dunyoda hayot uchun, raqamli texnologiyalar va internet resurslaridan xavfsiz va samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar to'plamidir. Dinamik onlayn rejimlarni yaratish, saqlash, yirik va murakkab bo'lgan onlayn ijtimoiy tarmoqlarni boshqarish qobiliyati hisoblanadi. Raqamli savodxonlik ma'lumotlarni mazmuni va ularning ta'sirini tushunish, ularni saralash, ularda keltirilgan hissiy va asoslangan axborotlarni ajrata olish,

ma'lumotlar haqida tanqidiy mulohaza yuritish, jarayonlarni farqlash xususiyatlariga ega.

Bugungi kunda internetni cheklash va taqiqlash, ekranlarda uzatilayotgan turli syujetlardan chegaralash imkoni yo'q. Internet barcha foylanuvchilarga hayotini oddiylashtirish hamda ijtimoiy faoliyatini osonlashtirish uchun keng imkoniyatlar eshigini ochdi. Uydan ko'chaga chiqmay turib internet orqali turli xaridlarni amalga oshirish, virtual dunyoda sayohat qilish, istalgan manba bilan tanishish, ta'lim olish, xizmat ko'rsatish va shu kabi faoliyatlarni amalga oshirish mumkin. Lekin internet ko'plab foydali jihatlari bilan birga salbiy oqibatlarini ham namoyon qilmoqda. Aholida, ayniqsa yoshlarda axborot iste'moli madaniyatining sustligi, turli xabarlar oqimidan keraklisini ajratib olishda bilim, malaka va ko'nikmaning yetishmasligi g'arazli kimsa va oqimlar ta'siriga tushib qolishlariga, internet qaramligi kasalligiga yo'liqishlariga sabab bo'lmoqda. Shu sabab, raqamli savodsizlik bilan kurashish oqilona media-siyosatning tarkibiy qismi bo'lishi zarur. Aynan shu sababli ko'plab xorijiy davlatlarda mediata'lim yoshlarni to'laqonli jamiyat a'zosi sifatida tarbiyalashda muhim vositaga aylangan. Mediata'lim yoshlarimizda bugungi hayotimizda o'ta muhim bo'lgan «g'oyaviy immunitet» va o'z shaxsiy hayotiy pozitsiyasining shakllanishiga yordam beradi.

Media savodxonlik bo'yicha asosiy ta'lim uy sharoitida ushbu amaliyotlar bilan shug'ullanishning ajoyib usuli hisoblanadi. Ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi muhokamalar, media yangiliklar bo'yicha fikr almashish, pozitsiyalarni bildirish juda muhimdir.

Bolalarga o'z zavqlari, tanlovlari va afzalliklari haqida fikr yuritish amaliyotini shakllantirishga yordam berish g'oyasi, bu uyda media savodxonligini joriy etishning juda oddiy usulidir.

Aslida yosh bolalarga targ'ibot ta'limini kiritishning eng yaxshi usuli bu uydagi mediasavodxonlikdir. Reklamalarni o'rganish boshlang'ich sinflardagi bolalarning rivojlanishiga mos keladigan bilim va ko'nikmalarni to'play boshlaydi. Siz yosh bolalarni dezinformatsiya va zararli targ'ibot bilan tanishtirmoqchi emassiz, lekin siz ularga reklama bizni qanday ishontirishini tushunishlariga yordam berishingiz mumkinku?!

Greta Tunberg, ehtimol, barcha davrlarning eng mashhur o'smir targ'ibotchisidir. Uning biz kattalarni ekologik halokatimiz uchun javobgarlikka tortishga urinishlari, aql-idrok, dalil va faktlardan, hissiy jozibalar kuchi va fe'l-atvoridan foydalangani uchun u juda samarali targ'ibotchi hisoblanadi.

O'ylaymanki, hozirda o'zgarishlarni amalga oshirish, jamiyatda duch kelayotgan muammolarning bir qismini tuzatishga intilayotgan ko'plab yoshlar, albatta o'sha katta ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun ijobiy targ'ibotning ahamiyatini yaxshi tushunishadi.

Targ'ibot demokratik jarayonning muhim qismidir. Targ'ibot – bu fuqarolarning dunyoni o'zgartirish uchun aloqa va axborot kuchidan qanday foydalanishidir. Ko'pchilik hozirda dunyo hamjamiyatida yolg'on xabarlar tahdidi va fitnalar kuchayib borayotganidan tashvishga tushmoqda. Targ'ibot ta'limi esa buni yaxshiroq tushunib, yechim izlashga yordam berishning bir usuli hisoblanadi.

Har bir inson targ'ibot bo'yicha ma'lumotga ega bo'lishdan foyda ko'rishi mumkindek tuyuladi, chunki bu, ehtimol, ommaviy axborot vositalari rivojlanishda davom etar ekan, yanada murakkablashadi.

Bu asosan xabarlarni qanday talqin qilish haqida metakognitiv bo'lish va ma'nosini aks ettirishda ehtiyotkor va strateg bo'lish amaliyotidir. Pedagogika izlanishga yo'naltirilgan, fikrlash va ma'no yaratishga asoslangan, shuning uchun ularni fanlar sinfiga kiritish unchalik qiyin emas. Agar siz atrof-muhitni o'rganayotgan bo'lsangiz, atrof-muhit targ'ibotini o'rganishingiz kerak. Agar siz adabiyotni o'rganayotgan bo'lsangiz, tilga targ'ibot sifatida qarashingiz kerak. Agar siz san'atni o'rganayotgan bo'lsangiz targ'ibot sifatida san'atni o'rganishingiz kerak.

Targ'ibot hamma joyda o'quv dasturlariga mos keladi, o'qituvchilarga tanish bo'lgan pedagogikadir. Agar biz targ'ibotga bo'lgan munosabatimizni o'zgartirsak, media savodxonligi bo'yicha malaka oshirishga katta ta'sir ko'rsatishimiz mumkinligini anglab yetamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi «O'zbekiston-2030» strategiyasi to'g'risida»gi PF-158-son Farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 29 dekabr 2020 yil. Kirish tartibi: <https://president.uz/uz/lists/view/4057> (Murojaat sanasi 19.01.2021 sanasi)
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent- 2023 y.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 3 iyuldagi O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyoti rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-3832-sonli qarori.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yilning 5 oktabrdagi «Raqamli O‘zbekiston - 2030» strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari» to‘g‘risidagi PF-6079 son farmoni. – <https://lex.uz/pdfs/5030957>
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 3 avgustdagi «O‘zbekiston Respublikasi milliy statistika tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risi»gi PQ-4796-sonli qarori.
7. Abazalieva M.M , Botasheva A.K. Blogging as a Modern Form of Political Communication // Sovremennaya nauka i innovatsii. 2021. № 3 (35) S. 201-207.
8. Aghayan N. Issues of national security in the structure of political communication // Vestnik Rossiysko-Armyanskogo (Slavyanskogo) universiteta: gumanitarnye i obshchestvennye nauki. 2021. № 1 (137). S. 58-72
9. G. Teshayeva // Формирование в новом Узбекистане цифрового общества // Oriental journal of technology and engineering 2024. <https://supportscience.uz/index.php/ojte/article/view/1021>
10. G.M. Teshayeva // Man in the digital society // European international journal of multidisciplinary research and management studies. <https://eipublication.com/index.php/eijmrms/article/view/1801>
11. Teshayeva Gulchehra Murodovna. (2024). Tibbiyot sohasida axborot texnologiyalarining o‘rni, kiberxavfsizlik muammolari . tadqiqotlar.uz, 40(2), 43–46. <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/issue/view/133>
12. Teshayeva Gulchehra Murodovna. (2024). “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi: raqamli jamiyatga o‘tishda axborot texnologiyalarining tutgan o‘rni . tadqiqotlar.uz, 40(2), 39–42. <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/3847>

